

IN MEMORIAM

Profesor Jan Molenda (1930–2024)

Profesor Jan Molenda zmarł 30 X 2024 r. w wieku 94 lat. Był wybitnym badaczem polskiego ruchu ludowego i dziejów polskiej irredenty niepodległościowej. Historia polityczno-społeczna końca XIX i początku XX w. była dla Niego pasją i niezwykłym wyzwaniem. W 2020 r. na łamach „Dziejów Najnowszych” pięknie opisał to Tadeusz Wolsza w artykule *Naukowe fascynacje profesora Jana Molendy*¹.

W latach 1949–1954 Profesor studiował historię na Uniwersytecie Warszawskim, a po uzyskaniu magisterium rozpoczął pracę w tamtejszym Instytucie Historycznym. Od 1967 r. był związany z Instytutem Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN, a od 1978 wchodził w skład Komitetu Redakcyjnego „Dziejów Najnowszych”. W latach 1997–2002 pracował w Instytucie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a następnie Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Profesor Molenda wywodził się z zaangażowanego w działalność ruchu ludowego środowiska chłopskiego w Galicji. Tematyka chłopska i ruchu ludowego stała się jednym z Jego ważniejszych pól badawczych. Już pierwsze teksty Profesora wiązały się z historią chłopów na ziemiach polskich. Jego praca magisterska nosiła tytuł *Walka chłopów w rewolucji 1905–1907 na terenie guberni warszawskiej*. W 1965 r. ukazała się będąca podstawą Jego pracy doktorskiej publikacja pt. *Polskie Stronnictwo Ludowe w Królestwie Polskim 1915–1918*². W kolejnych latach Profesor opublikował kilka bardzo ważnych artykułów z zakresu historii ruchu ludowego. Tematyce tej pozostał wierny do końca. Śledził także zaangażowanie środowisk chłopskich w działalność na rzecz odzyskania przez Polskę niepodległości. W 1999 r. opublikował książkę *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu niepodległości*³. Powrócił w niej do tekstu *Listy chłopów galicyjskich w sprawie sezonowej emigracji do Francji z lat 1908–1909 jako źródło historyczne*, który w 1983 r. opublikował na łamach „Przeglądu Polonijnego”⁴. Podzielał opinie wielu badaczy, dla których korespondencja po przeprowadzeniu

¹ T. Wolsza, *Naukowe fascynacje profesora Jana Molendy*, „Dzieje Najnowsze” 2020, nr 3, s. 7–20.

² J. Molenda, *Polskie Stronnictwo Ludowe w Królestwie Polskim 1915–1918*, Warszawa 1965.

³ Idem, *Chłopi, naród, niepodległość. Kształtowanie się postaw narodowych i obywatelskich chłopów w Galicji i Królestwie Polskim w przededniu niepodległości*, Warszawa 1999.

⁴ Idem, *Listy chłopów galicyjskich w sprawie sezonowej emigracji do Francji z lat 1908–1909 jako źródło historyczne*, „Przegląd Polonijny” 1983, z. 4, s. 43–50.

koniecznej krytyki warsztatowej i uwzględnieniu konkretno-historycznych uwarunkowań może być uznana za jedno z podstawowych źródeł. Podkreślił jednak, że taką wartość mają tylko listy oryginalne, a nie publikowane na łamach prasy⁵.

Kolejnym ważnym polem badawczym Jana Molendy stała się polska irredenta niepodległościowa. Razem z prof. Jerzym Holzerem opublikował w 1963 r. jedną z najważniejszych w Polsce prac historycznych – *Polska w pierwszej wojnie światowej*⁶. Książka ta stanowiła podstawową wiedzę dla ówczesnego i kolejnych pokoleń. Piszę to z pełnym przekonaniem, bo czytałam ją jako uczennica liceum oraz potem, a i obecnie do niej sięgam. Jest to znakomite kompendium wiedzy na temat działalności głównych nurtów i obozów niepodległościowych na ziemiach polskich, sytuacji na frontach pierwszej wojny światowej i analizy spraw międzynarodowych. Penetrując dalej ten obszar badawczy, w 1980 r. Profesor opublikował monografię *Piłsudczycy a narodowi demokraci 1908–1918*⁷. Temat ten był bardzo niewygodny dla ówczesnych władz, dlatego cenzura blokowała książkę przez cztery lata.

Z publikacji Profesora Molendy należy jeszcze wymienić prace nad trzecim i czwartym tomem *Historii Polski*⁸, *Historią polskiego ruchu robotniczego*⁹ i *Historią chłopów polskich*¹⁰. W 2018 r. w serii wydawniczej Instytutu Historii PAN „Metamorfozy Społeczne” ukazała się zaś współprzygotowana przez Niego *Wielka wojna w polskiej korespondencji zatrzymanej przez cenzurę austro-węgierską. Materiały polskich grup cenzury z lat 1914–1918*¹¹.

Profesor Molenda należy do najwybitniejszych polskich historyków. Podejmował odważne tematy badawcze w czasach komunistycznych, a Jego wkład w polską historiografię wielokrotnie docenili recenzenci i czytelnicy. Pozostał wierny swoim pasjom naukowym, łącząc przywiązanie do środowiska rodzinnego nacechowanego bogatą tradycją ludowo-niepodległościową z wymogami warsztatu historyka.

Planowaliśmy z Profesorem wydanie zbioru listów, które pod koniec XIX i na początku XX w. pisali wyjeżdżający w celach zarobkowych do Francji polscy chłopci z Galicji, a także korespondencji organizatora tych wyjazdów Wiktora Skołyśzewskego z francuskimi przedstawicielami towarzystw i agencji, które z nim współpracowały. Być może uda mi się kiedyś zrealizować te plany.

Chcę jednak przede wszystkim podkreślić, że rozmowy z Profesorem Janem Molendą były dla mnie niezwykłym przeżyciem naukowym. Jego ogromna wiedza, życzliwość i pomoc na zawsze pozostaną w mojej pamięci.

Małgorzata Gmurczyk-Wrońska

⁵ Na temat badań Profesora poświęconych korespondencji chłopów piszę w artykule: M. Gmurczyk-Wrońska, *Emigracja zarobkowa z Galicji do Francji na początku XX w. – stan badań i postulaty badawcze*, „Dzieje Najnowsze” 2023, nr 2, s. 31–47.

⁶ J. Holzer, J. Molenda, *Polska w pierwszej wojnie światowej*, Warszawa 1973. Kolejne wydania ukazały się w latach 1967 i 1973.

⁷ J. Molenda, *Piłsudczycy a narodowi demokraci 1908–1918*, Warszawa 1980.

⁸ *Historia Polski*, t. III: 1850/1864–1918, red. Ż. Kormanowa, I. Pietrzak-Pawłowska, Warszawa 1972; *Historia Polski*, t. IV: 1918–1939, red. L. Grosfeld, H. Zieliński, Warszawa 1978.

⁹ *Historia polskiego ruchu robotniczego*, t. I: 1864–1939, red. Ż. Kormanowa, Warszawa 1967.

¹⁰ *Historia chłopów polskich*, red. S. Inglot, oprac. H. Brodowska-Kubicz, Warszawa 1972.

¹¹ *Wielka wojna w polskiej korespondencji zatrzymanej przez cenzurę austro-węgierską. Materiały polskich grup cenzury z lat 1914–1918*, red. P. Brudek, J. Molenda, J.Z. Pająk, Warszawa 2018.